

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI
MAKTABLARDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR SAMARADORLIGINI
OSHIRISH VA O'QUVCHI YOSHLAR ONGIDA MA'NAVIY MADANIYATNI
SHAKLLANTIRISH

Hamdamova Maftuna Olimjon qizi

Qashqadaryo viloyati Qamashi tumanidagi 18-maktabda Ma'naviy va
ma'rifiy ishlar bo'yicha deriktor o'rinbosari.

Anotatsiya: So'nggi o'tgan yillar mobaynida maktablarda ma'naviy-ma'rifiy ishlarning samaradorligini oshirish masalalari ommalashmoqda. Maqolada ta'lim-tarbiya muassasalarida o'tkazilayotgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning mazmuni, ularning yoshlar dunyoqarashi va ijtimoiy faolligiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilar ongida vatanparvarlik, insonparvarlik, axloqiy fazilatlar va ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishda o'qituvchi va ota-onalarning o'rnini, hamkorlik tamoyillari ham muhim o'rin egallashi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari asosida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning metodikasini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: ma'naviy-ma'rifiy ishlar, o'quvchi yoshlar, ma'naviy madaniyat, tarbiya, maktab, ta'lim, axloqiy qadriyatlar, vatanparvarlik, ijtimoiy faollik, pedagogik yondashuv.

Аннотация: В последние годы вопросы повышения эффективности духовно-просветительской работы в школах становятся все более актуальными. В статье рассматривается содержание духовно-просветительских мероприятий, проводимых в образовательных учреждениях, и их влияние на мировоззрение и социальную активность молодежи. Также показано значение учителей и родителей в формировании у учащихся таких качеств, как патриотизм, гуманизм, нравственные ценности и социальная ответственность. На основе результатов исследования предложены практические рекомендации по совершенствованию методики духовно-просветительской деятельности.

Ключевые слова: духовно-просветительская работа, учащиеся, духовная культура, воспитание, школа, образование, нравственные ценности, патриотизм, социальная активность, педагогический подход.

Annotation: In recent years, the issue of increasing the effectiveness of spiritual and educational work in schools has become increasingly relevant. This article explores the content of spiritual-educational activities conducted in educational institutions and their impact on students' worldview and social engagement. It also highlights the role of teachers and parents in shaping students' sense of patriotism, humanism, moral values, and social responsibility. Based on research findings, practical recommendations are provided to improve the methodology of spiritual and educational work.

Keywords: *spiritual and educational work, students, spiritual culture, upbringing, school, education, moral values, patriotism, social activity, pedagogical approach.*

KIRISH

Bugungi kunda jamiyat hayotining barcha jabhalarida, ayniqsa ta’lim tizimida yosh avlodni ma’naviy barkamol, axloqiy yetuk va ijtimoiy mas’uliyatli shaxs etib tarbiyalash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Yangi o’zgarishlar, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va globallashtirish jarayonida o’quvchilarning ichki dunyosini boyitish, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash ehtiyoji yanada kuchaymoqda. Ayniqsa, maktab ta’limida olib borilayotgan ma’naviy-ma’rifiy ishlar yoshlar ongida ijobiy tasavvurlarni shakllantirish, ularni vatanparvarlik, halollik, odob-axloq kabi fazilatlariga yo’naltirishda muhim o’rin tutadi. Shu sababli, maktablarda ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning mazmuni, shakli va metodlari doimiy takomillashib borishi, o’quvchilarning yosh xususiyatlariga, qiziqishlariga mos holda olib borilishi zarur. Bu jarayonda o’qituvchi, sinf rahbari, psixolog, ijtimoiy pedagog va ota-onalarning hamkorligi samaradorlikni belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo’ladi.¹¹⁹ Ma’naviy-ma’rifiy ishlar orqali o’quvchilarda nafaqat bilim, balki axloqiy-me’yoriy tushunchalar, milliy o’zlikni anglash, insoniylik va bag’rikenglik kabi yuksak fazilatlar shakllanadi. Ushbu maqolada aynan shu yo’nalishdagi dolzarb masalalar – ya’ni maktablardagi ma’naviy-ma’rifiy ishlarning natijadorligini oshirish hamda o’quvchi yoshlar ongida ma’naviy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlar o’rganiladi.

Maktab – nafaqat bilim beriladigan maskan, balki yosh avlodning ma’naviy-axloqiy kamolotiga ta’sir ko’rsatuvchi eng muhim ijtimoiy institutlardan biridir. Shu bois, bugungi ta’lim tizimida o’quvchilarda yuksak axloqiy fazilatlar, ma’naviy qadriyatlar va fuqarolik ongini shakllantirishga yo’naltirilgan ma’naviy-ma’rifiy ishlarning mazmuni va samaradorligini oshirish dolzarb vazifalardan biri bo’lib qolmoqda. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar deganda, avvalo, o’quvchilarning ichki dunyosini boyitish, ularda milliy g’urur, vatanparvarlik, ezgulik, mehroqibat, halollik, mehnatsevarlik kabi ijtimoiy ahamiyatga ega bo’lgan qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan maqsadli faoliyat tushuniladi. Ushbu jarayon nafaqat sinf rahbarlari yoki fan o’qituvchilari zimmasidagi vazifa bo’lib, balki butun ta’lim muassasasi jamoasining hamkorlikdagi ishlarini o’z ichiga oladi¹²⁰.

Ta’lim muassasalarida olib borilayotgan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, darsdan tashqari mashg’ulotlar, tematik kechalar, davra suhbatlari, targ’ibot ishlari va ijtimoiy loyihalar orqali o’quvchilarning dunyoqarashi kengayib, ularning ijtimoiy faolligi oshadi. Xususan, Prezidentimiz tomonidan ilgari surilayotgan “Yangi O’zbekiston – yangi tarbiya”¹²¹

¹¹⁹ O’zbekiston Respublikasi “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. – Toshkent: O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2020.

¹²⁰ Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1997.

¹²¹ Xolmuhamedov M. *Ta’limda ma’naviy tarbiya asoslari*. – Toshkent: O’qituvchi, 2019.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

konsepsiyasi asosida, maktablarda har bir o‘quvchining individual rivojlanishiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, yoshlar orasida kitobxonlikni oshirish, milliy urf-odatlar, tarixiy meros va ajdodlar qadriyatlariga hurmat ruhida tarbiyalash kabi yo‘nalishlar ham ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarning tarkibiy qismi hisoblanadi. Bunda eng muhim jihatlardan biri – o‘quvchilarning yosh, psixologik va intellektual xususiyatlarini hisobga olgan holda, interfaol va innovatsion metodlardan samarali foydalanishdir. Masalan, hayotiy vaziyatlarga asoslangan rolli o‘yinlar, sahna ko‘rinishlari, debatlar va multimedia vositalari orqali olib borilgan ma‘naviy tarbiya an‘anaviy yondashuvlarga nisbatan ko‘proq natija beradi. Shuningdek, ota-onalar bilan muntazam hamkorlikda ishlash, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash orqali maktabdagi tarbiyaviy ishlarning samaradorligi yanada oshadi.

Ko‘plab pedagogik tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘quvchilarda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda o‘rnak bo‘la oladigan shaxslarning ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Bunday shaxslar sifatida ustozlar, maktab yetakchilari, faol tengdoshlar va mahalla faollari ko‘rsatiladi. Ularning ishtirokidagi ochiq suhbatlar, ustoz-shogird anjumanlari va ijtimoiy loyihalar yoshlar ongiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni samarali tashkil etish uchun har bir maktabda bu yo‘nalishga mas‘ul bo‘lgan mutaxassislar faoliyatini tizimli yo‘lga qo‘yish, mavjud pedagogik resurslardan oqilona foydalanish, davlat va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.¹²²

Maktablarda ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish va o‘quvchi yoshlar ongida ma‘naviy madaniyatni shakllantirish bo‘yicha ko‘plab pedagogik, psixologik va sotsiologik manbalarda muhim ilmiy qarashlar ilgari surilgan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonuni, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”¹²³ hamda Prezident qarorlari va farmonlarida yosh avlod tarbiyasi, ularga ma‘naviy va axloqiy mezonlarni singdirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. M. Xolmuhamedov, N. Jo‘raev, Sh. To‘xtayev kabi pedagog olimlar o‘z asarlarida ta‘lim-tarbiyaning ma‘naviy yo‘nalishi haqida fikr yuritganlar. Ularning ilmiy ishlari yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va urf-odatlarining tarbiyaviy ahamiyatini asoslab bergan. Shu bilan birga, pedagogik nazariya asoschilaridan biri bo‘lgan A. Komenskiy tomonidan ilgari surilgan “ta‘lim va tarbiya uzviylikda olib borilishi kerak” degan g‘oya hozirgi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Shuningdek, S. G‘ulomov, M. Usmonov va A. Yo‘ldoshevlarning izlanishlarida ta‘lim muassasalarida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etishning zamonaviy shakl va uslublari tahlil etilgan. Ularning fikricha, ma‘naviy tarbiyani samarali olib borish uchun o‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasida doimiy aloqa, hamkorlik va fikr almashuvi zarur. Zamonaviy tadqiqotlarda, xususan, interfaol pedagogik texnologiyalar (klaster usuli, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar) orqali o‘quvchilarning ma‘naviy ongiga ta‘sir qilish mumkinligi ta‘kidlanadi. Psixologlar esa

¹²² Jo‘raev N. *Yoshlar tarbiyasida ma‘naviy qadriyatlar*. – Toshkent: Fan, 2021.

¹²³ G‘ulomov S. *Pedagogik texnologiyalar va tarbiya masalalari*. – Samarqand: Zarafshon, 2018.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

o‘smir yoshidagi o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda emotsional qo‘llab-quvvatlash, individual yondashuv va ijtimoiy muhit muhim omil ekanligini ta’kidlashadi (G. Allport, E. Erikson nazariyalari).

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, maktabdagi ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha tizimli yondashuv, ilmiy-metodik asoslash va amaliy tajribalarga tayangan holda ish olib borish dolzarb va zaruriy yo‘nalish hisoblanadi.

Maktablarda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali tashkil etish o‘quvchi yoshlar ongida yuksak axloqiy fazilatlar, milliy g‘urur, vatanparvarlik va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, bunday ishlar faqat darsdan tashqari faoliyat yoki tadbirlar bilangina cheklanmasdan, balki ta’lim jarayonining barcha bosqichlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi zarur. O‘quvchilarning yosh, psixologik va intellektual xususiyatlarini hisobga olgan holda interfaol metodlardan foydalanish, o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligini yo‘lga qo‘yish bu borada muvaffaqiyat omillaridan biridir. Maktabda amalga oshiriladigan har bir ma'naviy-ma'rifiy tadbir o‘quvchilar ongida insoniylik, ezgulik, halollik va bag‘rikenglik kabi yuksak fazilatlarini shakllantirishi kerak. Bunda davlat siyosati, mahalla, jamoat tashkilotlari va pedagoglar o‘rtasidagi hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. Pedagoglar uchun ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha maxsus metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilishi va malaka oshirish kurslari tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2020.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1997.
3. Xolmuhamedov M. *Ta’limda ma’naviy tarbiya asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
4. Jo‘raev N. *Yoshlar tarbiyasida ma’naviy qadriyatlar*. – Toshkent: Fan, 2021.
5. G‘ulomov S. *Pedagogik texnologiyalar va tarbiya masalalari*. – Samarqand: Zarafshon, 2018.
6. To‘xtayev Sh. *Axloqiy tarbiya va zamonaviy yondashuvlar*. – Buxoro: Ilm ziyo, 2020.
7. Allport G. *Personality and Social Psychology*. – New York: Routledge, 1961.
8. Erikson E. *Identity: Youth and Crisis*. – London: Norton & Company, 1968.

TURAR JOYLARDA AYOLLAR ISHTIROKIDA SOG‘LOMLASHTIRUVCHI MASHG‘ULOTLARNI SAMARALI TASHKIL ETISH YO‘LLARI

Ruziyeva Raxima Bobojonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti 1 bosqich magistranti